

Бібліографічні посилання

1. **Вишняков О.** Європейський Союз: дискримінаційний режим у торгівлі з Україною / О. Вишняков // Право України. – 2005. – № 9. – С. 128–131.
2. **Вишняков О. К.** Торгове право ЄС : навч. посіб. / О. К. Вишняков. – К. : ІМВ КНУ, 2003. – 190 с.
3. **Опришко В. Р.** Міжнародне економічне право / В. Р. Опришко. – К. : КНЕЗУ, 2003. – 311с.
4. Про переговори стосовно ЗВТ. Представництво України при Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraïneeu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/print/47413.htm>.
5. Третій спільний звіт про прогрес у переговорах стосовно угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraïne-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/print/47346>.

Надійшла до редколегії 07.06.2012 р.

УДК 347.453

М. М. Потіп

Дніпропетровський гуманітарний університет

ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВ З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Проаналізовано проблеми правового статусу учасників товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Охарактеризовано позитивні й негативні якості цих товариств, визначено основні напрями вдосконалення законодавства, що регулює питання їх діяльності.

Ключові слова: господарські товариства, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, учасники господарських товариств, статутний капітал, відповідальність учасників господарських товариств.

Проанализированы проблемы правового статуса участников обществ с ограниченной ответственностью и обществ с дополнительной ответственностью. Охарактеризованы позитивные и негативные каче-

ства данных обществ, определены основные направления совершенствования законодательства, регулирующего вопросы их деятельности.

Ключевые слова: хозяйственные общества, общество с ограниченной ответственностью, общество с дополнительной ответственностью, участники хозяйственных обществ, уставный капитал, ответственность участников хозяйственных обществ.

In the article the problems of legal status of participants of limit liability company and society are analysed with additional responsibility. The positive and negative lines of these societies are described. Basic directions of improvement of legislation, are certain that regulates the question of activity of the marked societies.

Key words: economic societies, limit liability company, society with additional responsibility, participants of economic societies, charter capital, responsibility of participants of economic societies.

Зважаючи на наміри України стосовно набуття членства в Євро-союзі, про що неодноразово йшлося в офіційних документах та заявах держави, дуже важливо, щоб вона займала надійну позицію в загальноєвропейському русі і будувала своє законодавство неупереджено, урахувуючи як позитивний, так і негативний зарубіжний досвід і використовуючи отриману із світової практики інформацію про нові тенденції й моделі правового регулювання.

Правові моделі поведінки учасників господарських товариств, що запроваджені сучасним законодавством України, іноді є дуже далекими від тих відносин, що дійсно складаються на практиці. Прийняття Верховною Радою України 16 січня 2003 р. Цивільного кодексу України (далі – ЦК) та Господарського кодексу України (далі – ГК) не тільки не усунуло суперечності та прогалини у правовому регулюванні, а й породило нові проблеми через неузгодженість багатьох їхніх положень. Разом із тим окремі норми цих документів є прогресивними [1].

Тому необхідність удосконалення законодавства щодо діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю і забезпечення функціонування цих організаційно-правових форм є актуальною темою, яка потребує дослідження. Проблема є важливою як у теоретичному, так і практичному аспектах, а також з огляду на необхідність подальшого вдосконалення чинного законодавства України з означених питань. Тож тема даної статті є своєчасною й доцільною.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці таких

правознавців, як М. Л. Белкін, А. Блюмгардт, О. М. Вінник, Т. В. Кашаніна, О. Р. Кібенко, В. М. Коссак, С. С. Кравченко, В. М. Кравчук, В. І. Крат, О. Крупчан, І. М. Кучеренко, Д. Д. Луспеник, В. В. Луць, А. Я. Пилипенко, О. В. Регурецька, Я. С. Синявська, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. Т. Тарасов, О. Шеремет, Б. Шуба, О. В. Щербина, С. І. Яценко та ін. [8; 9; 12].

Метою даної статті є визначення та комплексний аналіз системи нормативно-правових актів України, що регулюють статус учасників господарських товариств, формулювання на основі проведеного аналізу конкретних пропозицій щодо вдосконалення законодавства про учасників господарських товариств.

Загальновідомо, що одним із поширених видів господарських товариств як різновиду підприємницьких товариств є ТОВ, правовий статус якого визначений ЦК, ГК, Законом України «Про господарські товариства» [2].

ТОВ, поряд з АТ та ТДВ, є товариством об'єднання капіталів, що передбачає внесення певного вкладу в майно товариства для участі в ньому. Переваги такої організаційно-правової форми, як ТОВ, зумовлені обмеженням відповідальності його засновників і, водночас, забезпеченням інтересів кредиторів наявністю мінімально встановленого розміру статутного фонду, а також можливістю для фізичної особи, яка не є суб'єктом підприємництва, бути засновником товариства.

Позитивним фактором у ТОВ є й те, що його учасники можуть не брати безпосередню участь в управлінні його діяльністю, оскільки мають право призначити виконавчий орган – директора або дирекцію. Слід також зазначити, що одна фізична особа може бути засновником багатьох ТОВ, де є більше одного учасника, що забезпечує стабільне надходження доходів від здійснення підприємницької діяльності з різних джерел, навіть за втрати платоспроможності окремих із них.

Із прийняттям нового ЦК та ГК процес створення й діяльності ТОВ дещо змінився, а отже, змінився і правовий статус учасників такого товариства.

Одразу зазначимо, що і ЦК (ст. 140), і ГК (ст. 80) дають майже однакові визначення ТОВ як господарського товариства, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких встановлено установчими документами.

Зауважимо, що ЦК передбачає не лише мінімальну кількість засновників ТОВ, а й максимальну. ЦК встановлює лише факт наяв-

ності такої максимальної кількості (без конкретних цифр) і відсилає до Закону України «Про господарські товариства», який, однак, такої максимальної кількості учасників ТОВ не визначає. Але прикінцеві положення кодексів передбачають внесення змін до існуючих законодавчих актів з метою приведення їх у відповідність до ЦК й ГК. Тому найближчим часом до Закону України «Про господарські товариства» доцільно включити норму, що встановить максимальну кількість учасників ТОВ.

Єдиним установчим документом ТОВ є його статут. Це зафіксовано і в ЦК (ст. 143), і в ГК (ст. 82). Кодекси встановлюють обсяг інформації, який обов'язково має містити статут. Статут як єдиний установчий документ подається для державної реєстрації ТОВ до відповідних органів виконавчої влади, де він зі всіма змінами й доповненнями зберігається і є відкритим для ознайомлення.

Склад учасників ТОВ від моменту створення й до моменту його ліквідації може змінюватися. Учасники мають право уступати свої частки в статутному капіталі іншим особам; можуть виходити зі складу учасників ТОВ, одержавши при цьому свою частку, а в окремих випадках можуть бути виключені зі складу учасників ТОВ. Усі ці ситуації передбачалися Законом України «Про господарські товариства», а також названими вище новими кодексами.

Зазначимо, що учасник ТОВ має право продати чи іншим чином відступити свою частку – одному або декільком учасникам даного ТОВ. При цьому, на відміну від норми Закону України «Про господарські товариства», згода решти учасників ТОВ не потрібна. Відступлення ж третім особам, як і раніше, відбувається лише тоді, коли статут ТОВ не забороняє таку дію. Залишилося незмінним і встановлене переважне право учасників ТОВ на купівлю частки учасника, але визначено конкретний строк для реалізації учасниками цього переважного права: один місяць із дня повідомлення про намір продати частку або протягом іншого строку, встановленого статутом чи домовленістю між учасниками. Після закінчення цього строку частку можна відчужувати третім особам. Раніше передача частки третім особам дозволялася лише після повного внесення вкладу учасником, який її відступає. Нині ж п. 3 ст. 147 ЦК передбачає можливість відчуження частки учасником ТОВ до повної її сплати, але лише тієї частини, яку вже сплачено.

Згідно зі ст. 148 ЦК і ст. 88 ГК учасник ТОВ також має право вийти з його складу. Зокрема п. 1 ст. 148 ЦК зобов'язує такого учасника повідомити про це не пізніше ніж за 3 місяці до свого виходу.

Згадана норма не є імперативною: статут може передбачати й інший строк для повідомлення, але в межах одного року відповідно до вимог п. 2 ст. 100 ЦК. Інші питання, пов'язані з виходом учасника зі складу ТОВ, залишилися без змін.

Пункт 3 ст. 100 ЦК передбачає можливість виключення учасника зі складу ТОВ. Жодних новел із цього приводу ні ЦК, ні ГК не містять, посилаючись при цьому на статут ТОВ і Закон України «Про господарські товариства». З урахуванням того, що ст. 64 останнього передбачає порядок виключення учасника зі складу ТОВ, можна вважати, що його залишили незмінним.

Нового забарвлення набув і порядок правонаступництва учасника ТОВ. Якщо Законом України «Про господарські товариства» встановлювалося переважне право вступу до ТОВ правонаступника (спадкоємця) учасника ТОВ, то п. 5 ст. 147 ЦК встановлено правило, за яким частки в статутному капіталі переходять до правонаступника (спадкоємця) учасника ТОВ. Але учасники ТОВ мають право контролювати процес вступу правонаступника (спадкоємця) до складу ТОВ через фіксування у статуті умови про те, що такий вступ допускається лише за згодою інших учасників товариства.

Порядок контролю за діяльністю виконавчого органу ТОВ ані ЦК, ані ГК не встановлюють – вони лише відсилають до норм Закону України «Про господарські товариства» і статуту ТОВ. Тому залишаються чинними норми цього закону щодо створення й діяльності ревізійної комісії як контрольного органу в ТОВ. Іншим контрольным органом є аудиторська фірма (аудитор). Стаття 146 ЦК містить нове положення: на вимогу будь-якого учасника може проводитись аудиторська перевірка річної фінансової звітності ТОВ із залученням професійного аудитора, не пов'язаного майновими інтересами з ТОВ чи його учасниками. За загальним правилом витрати на проведення такої перевірки покладаються на учасника, який її ініціює. Але статут ТОВ може встановлювати й інший порядок оплати.

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про господарські товариства» контроль за діяльністю дирекції (директора) ТОВ здійснюється ревізійною комісією, яка утворюється зборами учасників товариства з їх числа, у кількості, передбаченій установчими документами, але не менше трьох осіб. Члени дирекції (директор) не можуть бути членами ревізійної комісії. Ця норма не може бути реалізована у товаристві, де кількість засновників менше трьох, тому в даний закон необхідно внести зміни, які передбачали б не

обов'язок засновників створити контролюючий орган, а їх право – залежно від числа засновників, працівників чи прибутку.

Гарантуючою функцією для кредиторів товариства є його статутний капітал. Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, установлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658 [3; 4] передбачає обов'язкове проведення оцінки майна у таких випадках: створення підприємств (господарських товариств) на базі державного майна або майна, що перебуває у комунальній власності; визначення вартості внесків учасників та засновників господарського товариства, якщо до останнього вноситься майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), а також у разі виходу (виключення) учасника або засновника зі складу такого товариства; реорганізації, банкрутства, ліквідації державного, комунального підприємств та підприємств (господарських товариств) з державною часткою майна (часткою комунального майна).

Необхідно звернути увагу також на ч. 1 ст. 144 ЦК: розмір статутного капіталу товариства не може бути менше розміру, встановленого законом. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації. Інакше це питання вирішує ст. 52 Закону України «Про господарські товариства»: розмір статутного фонду повинен становити не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діяла на момент створення товариства з обмеженою відповідальністю. Тобто мінімальний розмір статутного капіталу визначається не тільки при створенні, але і не повинен бути меншим встановленого законом розміру протягом усього періоду існування такого товариства. Тому якщо законодавчо мінімальний розмір заробітної плати збільшуватиметься, статутний капітал товариства, створений у мініальному розмірі, має також збільшуватися, оскільки гарантує інтереси його кредиторів.

Згідно зі ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» учасника ТОВ, який систематично не виконує, або неналежним

чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства. При цьому цей учасник (його представник) у голосуванні участі не бере. Виключення учасника з товариства призводить до наслідків, передбачених ст. 54 і 55 цього закону.

Недостатньо, з точки зору права, урегульовані відносини, пов'язані з діяльністю ТДВ. Проблеми, які виникають у такого товариства, зумовлені недосконалістю правових норм загального характеру, які застосовуються до всіх видів господарських товариств, а також норм стосовно правового статусу ТОВ. Разом із тим є проблеми, характерні виключно для ТДВ як окремого виду товариств [6; 7].

Відповідно до ч. 2 ст. 151 ЦК учасники ТДВ солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який установлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу. У разі визнання банкрутом одного з учасників його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками товариства пропорційно їх часткам у статутному капіталі товариства.

Узагальнюючи практичний досвід щодо притягнення до відповідальності учасників з додатковою відповідальністю, необхідно зважити на те, що це не завжди можливо, оскільки:

- не контролюється фінансовий стан учасників (наявність у них ліквідного майна) як на момент створення господарського товариства, так і під час діяльності. Тому на момент притягнення до відповідальності в учасника може виявитися відсутність майна для сплати боргів товариства;
- існує можливість відчуження майна в разі загрози притягнення до додаткової відповідальності шляхом продажу, передачі на зберігання іншим особам, реорганізацією або ліквідацією юридичної особи, учасника товариства;
- не врегульовано питання щодо відповідальності учасників з додатковою відповідальністю, які вийшли з товариства або, навпаки, вступили до нього (з якого моменту вони звільняються від додаткової відповідальності, чи несуть вони її за зобов'язаннями товариства, що виникли до вступу в товариство);
- не вирішено питання про відповідальність учасника ТДВ у разі визнання його банкрутом.

ЦК та ГК містять окремі норми, які суттєво вдосконалюють статус ТДВ. Так, ст. 80 ГК передбачає принцип додаткової солідарної відповідальності учасників ТДВ, а ст. 151 – регулювання наслідків визнання учасника банкрутом, зокрема в такому випадку його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками товариства їхніми частками у статутному капіталі товариства.

Зазначені норми є мотивованими, але недостатніми. Вивчення практичних проблем, а також зарубіжного досвіду правового регулювання організацій і діяльності ТДВ дає змогу сформулювати деякі додаткові пропозиції, які можуть бути використані при прийнятті та вдосконаленні спеціального законодавства, яке розвиватиме принципові положення кодексів.

Ми підтримуємо пропозицію О. Шеремета, який пропонує ввести в законодавство норми, спрямовані на забезпечення додаткової відповідальності учасників ТДВ, зокрема опису ліквідного майна на суму, що перевищує обсяг відповідальності за зобов'язаннями товариства з накладенням на таке майно заборони відчуження протягом усього строку перебування особи в ТДВ, а також надання можливості зміни складу описаного майна на встановлену суму. Функції опису майна доцільно покласти на державну виконавчу службу та незалежних експертів з оцінки майна [7, с. 20].

Стаття 151 ЦК, що регулює наслідки визнання учасника банкрутом, застосовується виключно до учасників, які є юридичними особами або приватними підприємцями, оскільки фізичні особи, що не здійснюють підприємницьку діяльність, не можуть бути визнані банкрутами. Разом з тим проблема існує і стосовно учасників товариства з повною відповідальністю – фізичних осіб. Доцільно було б передбачити законодавством, що в разі зменшення майна учасника товариства, яке повинно було гарантувати виконання зобов'язань товариством, відповідальність розподіляється між іншими учасниками товариства пропорційно їхній частці в установчому капіталі товариства. Така законодавча норма діє в Республіці Казахстан, де в п. 2.6 Типового статуту товариства з додатковою відповідальністю, затвердженого постановою уряду Казахстану (1998), вказується, що в разі відсутності майна, а також банкрутства одного з учасників товариства його відповідальність розподіляється між іншими учасниками товариства пропорційно їхнім внескам в установчий капітал товариства [7, с. 20].

Окремі питання доцільно врегулювати в статутних документах товариства, але законом необхідно передбачити відповідне диспо-

зитивне регулювання, що надасть можливість правомірно застосовувати ті чи інші дії. У статутних документах слід закріпити такі положення:

– учасник товариства, що вибув, несе протягом одного року з дня виходу передбачену статутом відповідальність за всіма зобов'язаннями товариства, що виникли з дня його вибуття зі складу товариства;

– кожен вступаючий у товариство учасник несе відповідальність і за тими зобов'язаннями, які виникли до його вступу в товариство.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити наявність колізій у правовому регулюванні статусу ТОВ та ТДВ і наголосити на нагальній необхідності внесення змін до Закону України «Про господарські товариства». Поряд з існуючим Законом «Про акціонерні товариства» доцільно розробити і проект Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», до основи якого покласти положення новел ЦК і ГК.

Бібліографічні посилання

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – С. 144.
2. Закон України від 19 вересня 1991 р. «Про господарські товариства» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – С. 682.
3. **Кухар В. І.** Узагальнення практики перегляду судових рішень у справах про визнання правочинів недійсними (за матеріалами справ, розглянутих Харківським апеляційним господарським судом) / В. І. Кухар, В. В. Афанасьєв, І. В. Жилінкова // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2009. – № 2. – С. 80–97.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – С. 356.
5. **Черешнюк В.** Спадкування права участі у товаристві з обмеженою відповідальністю / В. Черешнюк // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – С. 58–62.
6. **Шеремет О.** Правове положення повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю / О. Шеремет // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 17–20.
7. **Шуба Б.** Невнесение вкладов в уставный капитал как основание расширения инвестиционного риска участников хозяйственного общества / Б. Шуба // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 9. – С. 47–50.

8. **Шуба Б.** Ответственность участников персональных хозяйственных обществ по обязательствам общества / Б. Шуба // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 11. – С. 128–131.
9. **Щербина О. В.** Правове становище акціонерів за законодавством України : монографія / О. В. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 145 с.
10. **Эрдиловский А. О.** О защите личных неимущественных прав акционеров / А. О. Эрдиловский // Хозяйство и право. – 1997. – № 6. – С. 27–37.
11. **Яценко С. І.** Корпоративне право Республіки Польща : наук.-практ. посіб. / С. І. Яценко. – К. : Юрінком Інтер, 2008.

Надійшла до редколегії 18.05.2012 р.

УДК 347.922 (479)

М. О. Резникова

*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ

Встановлено коло осіб, які беруть участь у справі, підстави їх поділу на осіб, які особисто беруть участь у розгляді справи, і тих, які мають лише процесуальну зацікавленість. Подано визначення юридичної зацікавленості у справі, здійснено аналіз дефініції «особи, які беруть участь у справі». Визначено спільні риси та ознаки, властиві таким особам.

Ключові слова: матеріальна та процесуальна зацікавленість у справі, учасники цивільних процесуальних правовідносин, особи, які беруть участь у справі, позивач, відповідач, треті особи, особи, які виступають на захист прав та інтересів інших осіб, представник, прокурор.

Установлен круг лиц, участвующих в деле, основания их разделения на лиц, лично заинтересованных в рассмотрении дела, и тех, которые имеют лишь процессуальную заинтересованность. Дано определение юридической заинтересованности в деле, сделан анализ дефиниции «лица, участвующие в деле». Определены общие черты и признаки, присущие таким лицам.

Ключевые слова: материальная и процессуальная заинтересованность в деле, участники гражданских процессуальных правоотношений, лица,